

СТЕВАН ГАЈИЋ
Институт за европске студије
Београд

УДК 141.72DOUGLASS
Прегледни рад
Примљен: 24.08.2014
Одобрен: 11.09.2014

ФЕМИНИЗАМ ФРЕДЕРИКА ДАГЛАСА*

Сажетак: Овај рад бави се односом Фредерика Дагласом према феминистичком покрету у 19. веку и питањем грађанских и политичких права жена у Сједињеним Америчким Државама уопште. У првом делу рада разматрају се Дагласова аутобиографска сећања на мајку и жене које су обележиле његов живот, као и природу односа робовласништва према женама, али и како тај однос утиче на мушкарце робове. Такође и на који начин је Дагласово лично искуство могло допринети његовом односу према феминистичком питању. У овом делу се разматра и критичким однос савременог црног феминизма према Дагласовим ставовима кроз критику чувене афроамеричке феминисткиње бел хукс. Рад разматра и Дагласов концепт мешане расе, као и могући поглед на овај концепт из угла Доне Харавеј као представника постлиберализма према категоризацији филозофа Александра Дугина. Други део рада посвећен је филозофским основама Дагласовог феминизма, односно суштинском теоријском темељу на коме је Даглас засновао борбу за политичка права жена.

Кључне речи: Фредерик Даглас, феминизам, аболиционизам, либерализам, род, раса, киборг

И данас можда звучи помало чудно када се поред имена неког мушкарца дода реч феминизам или се за њега каже да је феминиста. Још је теже замислити како је тај придев звучао у САД 19. века када је Фредерик Даглас (*Frederick Douglass*), уз изузетак још неколико ретких случајева, себе отворено називао феминистом, сматрајући да подсмех који тиме изазива и подсмех када се спомену права жена, о коме говори

* Рад је део пројекта 179014 које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја републике Србије

у свом часопису „Северна звезда” (The North Star) после учешћа на конвенцији у Сенека Фолсу, не служи на част онима који му се подсмевају. Даглас је свакако био један од најистакнутијих бораца за људска права уопште, па је тако права жена, у првом реду њихово право гласа и друга политичка права, сматрао својом моралном обавезом. Овим радом желим делимично да осветлим мотиве оваквог Дагласовог опредељења и политичког активизма.

Жене и родни односи у аутобиографским сећањима и мисли Фредерика Дагласа, са освртом на критику савременог афроамеричког феминизма

Робовласништво и место жена робиња у том систему, као и положај робовских породица и односа мушкараца према женама у ропству – и робовласника и робова – један је од најважнијих мотива у мисли Фредерика Дагласа. Још у првој од три аутобиографије, *Прича живота Фредерика Дагласа – америчког роба*, аутор наглашава посебну бруталност робовласништва према женама и указује на смисао оваквог опхођења из визуре робовласника.

Даглас је док је још био беба (тада још само Фреди, како су га звали, јер је презиме Даглас сам себи дао као свеже ослобођен човек) одвојен од мајке Херијет за коју су га везивала веома магловита сећања. Мајку је видео у неколико прилика и то увек ноћу, јер су у то време овакви сусрети, уколико би се за њих сазнало, бивали строго кажњавани, најчешће бичевањем које би робовласници обично препуштали гоничима робова. Из Дагласовог аутобиографије издваја се детаљан опис садистичког бичевања његове тетке Хестер, које је гледао сопственим очима.¹ Поред саме казне у виду физичког бола, бичевање робиња имало је и другу сврху – излагање тела робиња погледу свих који би присуствовали чину кажњавања. Не сме се сметнути с ума да је то било време викторијанског морала, тако да је чедности белкиња била супротстављена нагост робиња, као својеврсно цинично оправдање за робовласништво, које су тиме додатно деградиране и понижене.

Дагласу је рано одвајање од мајке створило трауму за цео живот. Он се мајци често враћао у аутобиографским делима, описујући сурову природу америчког ропства. Како је навео у првој аутобиографији, у

¹ Frederick Douglass, *Narrative of Life of Frederick Douglass, An American Slave* (Boston: Anti-Slavery Office, 1845).

држави Мериленд била је честа пракса продаје робова који су у неком сродству, било крвном или брачном. Према записима хроничара, а и самог Дагласа, одвајање деце од родитеља, браће од сестара, жена од мужева, и сваки други начин разбијања породичних структура робова, било је скоро правило. Овако раздвојени чланови породица готово се никада до краја живота не би сусрели, о чему су остала многа потресна сведочанства. Наравно, породичне структуре међу робовима, као и институцију брака, нису озваничавале ни црквене ни грађанске власти. Стога су сами робови склапали бракове уз сопствене измишљене ритуале. Савремена црна феминисткиња Глорија Џин Воткинс (Gloria Jean Watkins), познатија по псеудониму бел хукс (bell hooks)², сматра да су и овде робови имитирали доминантне друштвене односе које су могли видети од белих господара.

Циљ оваквог опхођења према робовима био је уништавање сваког осећаја припадности заједници, односно могућност да заједница уопште може да постоји. Жеља робовласника била је максимално изоловање сваког појединца, а сврха овакве праксе била је ломљење личности свакојаким понижењима како би робови вечито остали у подређеном положају и како не би ни помишљали на бекство или побуну. Други трик робовласника у техници присилног владања било је повремено приређивање пијанки и баханалија за робове. „На робовским теревенкама, правило страха моментално би било замењено не мање срозавајућим правилом нижих апетита. Ови празници појачавали су господареву депотску власт, у исто време обезбеђујући 'сигурносни вентил' за распршивање робовског беса, као и за продубљивање брутализације робова”.³

Према Дагласу, подстицање разврата робова обезбедило је још један начин уништавања друштвених веза међу њима, како би они међусобно гајили што мање поверења и развијали што је могућно већу суревњивост, затупљени комбинацијом принудног рада и алкохола. При томе је за робовласнике најважније било што је робове то додатно чинило немотивисанима и неспособнима да пруже отпор, знајући да им у случају бекства, или побуне, с једне стране прети сурова казна, а с друге стране, уколико се повинују, добиће вентил у виду тренутака одушка током којих могу да забораве чемерну свакодневицу.

² Позната чињеница је да је овај псеудоним Глорија Воткинс себи наденула према својој баки, за коју је говорила да је била жена без длаке на језику. Како је и саму красила ова особина, бакино име јој је пристајало. Псеудоним је увек писала малим почетним словима како би се разликовала од бакиног имена.

³ Peter C. Myers, *Frederick Douglass. Race and the Rebirth of American Liberalism* (Lawrence, Kansas: University Press of Kansas, 2008), стр. 32.

Робовласници су били потпуни господари живота и смрти њихове својине, тако да је и сексуално искоришћавање била уобичајена пракса. Такве робине називане су „comfort girls” (девојке за опуштање). „Бели мушки робовласници желели су да поробљене црне жене пасивно прихвате сексуално искоришћавање као право и привилегију оних у позицији моћи”, наводи бел хукс.⁴

Посебно је био первертиран однос белих господарица према робинама на које би посумњале да су их њихови мужеви искоришћавали. Уместо да буду љуте на мужеве, оне су искаљивале бес на робинама примораним на незакониту везу с њиховим мужевима. Готово никада није постојала женска солидарност белих господарица према робинама, већ су оне, напротив, с лакоћом изналазиле оправдања за беле мушкарце „заведене” од робина, пише хукс.

Овде долазимо до питања мушкости робова, коју Даглас не ретко користи у аутобиографијама, говорима и чланцима. Он је сматрао да понижавање жена робина има двоструки ефекат. Први је, наравно, онај очигледан у свакој форми насиља и напада на интегритет жена робина. Други разлог деградирања робина Даглас види у порицању мушкости робова примораних да све то посматрају без могућности да било шта учине а да при томе сами не буду кажњени или убијени. Мушкост је оспоравана сваком робу, што се огледало и у томе да је роб до краја живота, чак и у дубокој старости, називан дечко (енг. boy), док су робови чак и малолетног господара увек морали да ословљавају у складу с његовима надређеним статусом и он је у свакој прилици ословљаван са човек, то јест мушкарац (енг. man). Даглас је сматрао да је за еманципацију од кључне важности враћање достојанства робова, а код мушкараца оно се огледало у враћању узурпиране мушкости. Управо је један од главних аргумената које је Даглас користио обраћајући се робовима и слободним Афроамериканцима, убеђујући их зашто треба ступити у војску Уније (Јенкије Севера), био да ће им учешће у грађанском рату повратити мушкост и људско достојанство. „Мушкост⁵ од вас захтева да заузмете страну, а ви сте зли или племенити у зависности од тога како сте се определили између делања или пасивности. Треба да се регрутујете јер рат за Унију је рат за еманципацију... регрутујте се како би оповргнули клевету и избрисали љагу. Када будете посматрани племенито

⁴ Bell Hooks, *Ain't I a Woman. Black Women and Feminism* (Boston: South End Press, 1981), стр. 27.

⁵ Енглеска именица *manhood*, поред основног значења у коме је преводим, такође значи човечност, то јест припадност људском роду.

као браниоци слобода ваше земље против побуњеника и издајника – поцрвенеће онај ко би се дрзнуо назвати вас кукавицама”.⁶

Попут античких философа, Даглас је сматрао да се статус грађанина, поред неотуђивих права добијених рођењем, заслужује и стиче служењем у војсци политичке заједнице – полиса коме грађанин припада, и да се лојалност држави исказује спремношћу да се она брани и голим животом. „Ви међутим нисте само мушкарци, већ и амерички грађани, тако проглашени од највишег легалног саветника владе, и до сада сте показали на различите начине, не само вашу вољу већ искрену жељу да испуните сваку обавезу која однос према грађанству захтева”.⁷ Овде видимо да Даглас мушкости додаје и грађанство и војну обавезу као њен нераскидив део.

Спекулације ради, интересантно би било знати како би данас Даглас посматрао војску САД која је у протеклих неколико деценија у потпуности постала професионална и плаћеничка. Да ли би је видео као узурпацију демократије а државу као узурпатора?

Дагласове представе о деградацији мушкости у робовласништву нису само његове већ су биле веома распрострањене међу његовим савременицима и у доброј мери су произашле из концепција о роду у 19. веку. Овакав начин гледања одржао се и дуго после његове смрти. Насупрот до скоро уобичајеног тумачења, савремене црне феминисткиње се жестоко супротстављају оваквој интерпретацији историје родних односа у робовласништву и сматрају то виђење сексистичким и патријархалним. Тако бел хукс пише: „Опресија над црним мушкарцима током ропства била је описана као демаскулизација из истог разлога из ког скоро никаква академска пажња није давана опресији над црним женама током ропства. Подтекст обе ове тенденције су сексистичке претпоставке да је искуство мушкараца важније од искустава жена... Иако ни на који начин није умањена патња и опресија поробљених црних мушкараца, очигледно је да су две силе сексизам и расизам интензивирале и увећавале патњу потчињених црних жена”.⁸ Она такође сматра да су и црни робови често били изузетно сурови према робинјама. А уз свакодне-

⁶ Frederick Douglass, „Why Should a Colored Man Enlist?”, April 1863, Douglass’ Monthly, <http://teachingamericanhistory.org/library/index.asp?document=1135> [приступљено 24. јануара 2013]

⁷ Frederick Douglass, „Men of Color, To Arms!”, March 21, 1863, <http://teachingamericanhistory.org/library/index.asp?document=440> [приступљено 24. јануара 2013]

⁸ Bell Hooks, *Ain’t I a Woman. Black Women and Feminism* (Boston: South End Press, 1981), стр. 21-22.

вну дискриминацију и малтретирање, од робиња се очекивало да физички раде подједнако као и мушкарци. Тако да је однос црних робова према робињама само додатни разлог који је женско робовско искуство, према савременој феминистичкој критици, чинио вишеструко тежим од искуства мушкараца робова.

Поред низа негативних биографских сећања из детињства везаних за мајку, тетку и судбине небројених робиња Мериленда и робовласничког југа, Даглас у аутобиографским делима истиче још и одлучујући значај две жене за његову личну еманципацију. Једна је била Софија Олд (Sophie Auld), супруга господара Хјуа Олда (Hugh Auld), а друга Дагласова прва супруга Ен Мари Даглас (Anne Marrie Douglass). Софија Олд, Дагласова господарица кад је он први пут с фарме премештен у једну кућу у Балтимору, осим тога што није била сурова према малом Фредију, како се он касније сећа, била је заслужна и за почетак његовог описмењавања све док јој то муж није изричито забранио, сматрајући да млади Даглас никада више неће моћи бити способан да буде роб уколико стекне образовање. Он наводи у првој аутобиографији да је Олд био потпуно у праву, јер је Даглас од тренутка описмењавања био чврсто решен да постане слободан човек. Даглас је Ен Мари упознао као роб у Балтимору и она га је фасцинирала тиме што је била слободна, дајући му наду да би и он то једног дана могао да буде. Она му је одлучујуће помогла да побегне и домогне се Њујорка где су се и венчали убрзо после успешног бега.

Можда су Дагласова осећања и његов став према улози жена у његовом животу, као и у животу свих робова, најбоље сажети у једној реченици из његове треће и последње аутобиографије: „Када истинска историја антиробовласничке ствари буде писана, жене ће заузимати велико место на њеним страницама јер ствар робова била је посебно женска ствар. Њено срце и њена савест обезбеђивале су у великој мери њен мотив и њен покретач”.⁹

Природа савеза аболиционизма и феминизама

Дагласов полазни филозофски темељ највише је заснован на теорији природног права и класичном либерализму Џона Лока (John Locke) која је уосталом била водилца и при стварању докумената на којима су

⁹ Frederick Douglass, *Life and Times of Frederick Douglass: His Early Life as a Slave, His Escape from Bondage, and His Complete History to the Present Time* (Hartford, Conn.: Park Publishing Co., 1881).

засноване САД. Према овим документима, пре свега Декларацији независности из 1776, људи самим рођењем поседују одређена неотуђива права. Ова права код Лока су дефинисана својином над сопственим животом, слободом, телом и приватном својином (својином над својином). Томас Џеферсон (Thomas Jefferson) додаје и право на потрагу за срећом.

Интересантно је да је Даглас сматрао и да Устав САД, који је настао као резултат компромиса слободних и робовласничких држава, није кројен за робовласништво. Одредбе и данас важећег Устава, које су се односиле на слободу увоза робова до 1820. и рачунање гласа робова као гласа три петине гласа слободних људи, Даглас је сматрао вредносно неутралним. Пошто – између осталих разлога – реч роб није експлицитно поменута, он је тврдио да када би амерички устав „пао са неба”, без претхидног познавања контекста, ништа не би указивало на то да је устав робовласнички. Даглас највише истиче преамбулу устава и сматра да устав, пошто су чланови највишег правног акта подређени преамбули, не може да буде робовласнички. „Његов језик каже 'Ми – народ'; не ми бели људи, не чак ни ми грађани, не ми привилегована класа, не ми високо, не ми ниско, него ми народ, ми људски насељеници; а уколико су црнци људи, они су укључени у користи у чију сврху је Устав Америке и донет”.¹⁰ С друге стране, људи попут Вилијама Лојда Герисона (William Lloyd Garrison), Вендела Филипса (*Wendell Phillips*) и многих других, сматрали су супротно, а тачка на ову расправу није стављена ни данас.

Осим ставова заснованих на филозофији рационализма, Дагласовом уверењу да је поред Декларације независности чак и Устав САД заснован на Локовом тумачењу природног права, важна водила била су и његова верска убеђења и начин на који је он тумачио хришћанство. Ово се мора имати у виду кад је реч о Дагласовој политичкој мисли јер је религија њен саставни део и морална основа. „Његова темељна уверења о моралном дизајну васељене изгледа да вуку корене из вере у свето провиђење. И како је Блајт (Дејвид В. Блајт, *David W. Blight*) пажљиво документовао, његови аргументи током 1850-тих прожета су језиком Библије”.¹¹

¹⁰ Frederick Douglass, „The Constitution of the United States: Is It Pro-Slavery or Anti-Slavery?”, March 26, 1860, A Speech Delivered in Glasgow, Scotland, <http://teachingamericanhistory.org/library/index.asp?document=1128> [приступљено 24. јануара 2013]

¹¹ Peter C. Myers, *Frederick Douglass. Race and the Rebirth of American Liberalism* (Lawrence, Kansas: University Press of Kansas, 2008), стр. 49.

Према Дагласу, робовласништво је стање сталног рата између господара и робова. Он тај рат види као природну појаву, којој је разлог чињеница да је једна група људи узела себи право да узурпира неопућива права другој групи људи. Из истог разлога због кога је сматрао неједнакост међу људима различитих раса морално корумпираним, антихришћанским и рационално неутемељеним. Даглас је сматрао да не постоји разлика између полова према којој би један пол био политички еманципован и способан за учешће у демократском процесу а други не. Тако је мото његовог часописа „Северна звезда”, који је основао 3. децембра 1847, после разилажења са Герисоном и повратка са двогодишњег путовања по Великој Британији и Ирској, гласио: „Права немају пол – истина нема боју – Бог је отац свих нас – а сви ми смо браћа”. У тој реченици сажета је сва Дагласова мисао и усудио бих се да кажем мисао целог његовог живота.

Заправо суштина Дагласовог феминизма је у чињеници да је Фредерик Даглас био доследан либерал. Александар Дугин¹² наглашава да је субјекат либерализма индивидуа која тежи ослобађању од сваке врсте стеге (према Дугину, после победе над свим облицима фашизма и социјализма ово подразумева ослобађање и од сваке друге врсте колективног идентитета, укључујући родни). Даглас као доследан либерал међу људима (Дугиновим индивидуама) не види никакву разлику у смислу почетних права које морају имати при рођењу, тако да не може ни бити говора о било каквом виду политичке и сваке друге дискриминације.

Према томе, права жена нису заснована на неком естетском или било којем другом принципу, она су заснована на правилима игре, а та правила писао је Џеферсон у Декларацији независности и она не подлежу изменама. То су принципи либералне, негативно одређене слободе, то јест *слободе од*.¹³ Пре свега слободе од узурпације слободе. Сви људи су створени једнаки и имају неопућива права. За Дагласа о овој ствари нема компромиса. Дагласова доследност је кантовског типа, и код њега није било онога што бисмо данас називали когнитивним дисонанцама између принципа и личних дела, као код многих других попут самог Џеферсона који је, упркос најчувенијем документу који је написао, лично поседовао робове.

Професор Дугин изложио је у *Четвртој политичкој теорији* изузетно интересантну идеју, према којој је либерализам, после пропасти двају главних идеолошких конкурената, фашизма и комунизма (у свим

¹² Александар Дугин, *Четврта политичка теорија* (Београд: МИП publishing, 2013) 17.

¹³ Ibid. 33.

њиховим појавним облицима), прешао у (ауто)деструктивну фазу. Либерализам је пред лицем тоталитарних идеологија био ослобађајући, али је, лишен конкуренције, самом својом логиком преобраћен: "Победивши, либерализам нестаје, претварајући се у нешто друго – у постлиберализам".¹⁴ И док либерализам ослобађа човека од стега колективистичких и тоталитарних идеологија, без тоталитарног притиска, према Дугину у времену *краја историје*¹⁵ либерализам почиње да ослобађа свој субјекат, "индивидуу", од сваке врсте колективног идентитета, укључујући расни, национални, полни, а на крају и од последње врсте колективног идентитета, идентитета људскости. То потврђује и радикална феминисткиња Дона Харавеј, која у свом *Манифесту Киборга* из 1991. године проглашава крај класичног феминизма, у суштини крај човека и рођење киборга, новог бића које настаје брисањем јасних граница између човека, животиње и машине.

Паралелу с њеном идејом видимо и у замисли Фредерика Дагласа који је у 19. веку предлагао "мешану расу" (blended race)¹⁶ као коначни исход америчког експеримента који ће избрисати расне разлике међу становницима САД, па ће самим тим нестати и расизам. Према Дагласу, мешана раса означила би нестанак раса као таквих и била би по својој суштини ослобађајућа, јер би потомци белаца, црнаца, Кинеза, Турака, Италијана... постали прави Американци, овог пута више не само правно-политички, према поседовању одређених уставом загарантованих политичких права и слобода, већ би на овај начин они и биолошки постали Американци. Иако га за сада пракса у САД није потврдила, Даглас је овај процес видео као неминован и пожељан. Дагласова мешана раса, потекла из његове еманципаторске идеје (у борби против тоталитаризма робовласништва), по својој суштини је алтруистичка и хумана. С друге стране, Харавеј заступа крајње антихуману идеју, чија је суштина еволуција човекове врсте до тачке нестанка човека као таквог, односно стварање постчовека – киборга. У кључу Доне Харавеј борба за еманципацију америчких робова од ропства, а касније слободних Афроамериканца за расну еманципацију, била би само фаза ка коначном *ослобођењу*. Њена критика Фредерика Дагласа (спекулишем) личила би на њену критику феминизма. Укратко, та порука би, поједностављено, могла овако да гласи: "Свака вама част, али сада се склоните у страну и

¹⁴ Ibid. 3.

¹⁵ Francis, Fukuyama, *The End of History and the Last Man*. (Free Press, 1992).

¹⁶ Frederick, Douglass „*The Future of the Colored Race*”, May 1886,

<http://teachingamericanhistory.org/library/document/the-future-of-the-colored-race/>

уступите место будућности”. На сличан начин Харавеј сматра да је борба феминисткиња била добра и пожељна, али застарела јер не одговара времену које долази. Тако је и Дагласов нови грађанин САД, човек мешане расе, према виђењу које нам даје формула Доне Харавеј, само камичак, етапа, која води ка неминовности, доласку на сцену постчовека – киборга. Важно је напоменути да је есеј *Манифест киборга*¹⁷ настао 1991. године, управо у време нестанка СССР и комунизма, односно друге политичке теорије (према Дугиновој подели). *Манифест киборга* настаје у време потпуне победе једне идеологије над другом, либерализма над комунизмом. И док Фукујама проглашава крај историје у којој обитава ”последњи човек”, Харавеј већ најављује киборга – постмодерног постчовека у постлиберализму.

Даглас је сматрао да универзална једнакост свих људи произилази из моралног закона универзума, а према њему тај закон почива на два стуба, либерализму¹⁸, односно теорији природног права, и хришћанској вери. Ови Дагласови погледи данас се углавном узимају здраво за готово, као нека здраворазумска ствар о којој постоји универзални консензус. У САД његовог времена, међутим, није било тако па је борба за једнакост трајала много дуже тамо него у Великој Британији из чије политичке традиције и настају САД.

„Везу између женских права и права роба треба тражити у специфично америчкој расподели моћи која се у том часу не може упоредити ни с једним постојећим обликом организације власти на свету”.¹⁹ Овде ипак треба рећи да је, када је реч о праву гласа жена, Велика Британија то право делимично увела мало пре САД, али је ропство укинута, забрањено, па и спречавано ван британских граница, много пре него што се то догодило са друге стране Атлантика.

На исти начин на који је видео узурпацију слободе робова у односу на господаре, Даглас је видео и узурпацију мушкараца кад је реч о политичким правима жена, пре свега о женском гласачком праву. У том смислу амерички аболиционизам и феминизам 19. века налазили су се у непосредној вези и до краја грађанског рата у чврстом савезу. Зато је важно рећи и то да се Даглас за права жена активно залагао и борио и да

¹⁷ Donna, Haraway, “A cyborg manifesto, Science, Technology, and Socialist-Feminist in the late twentieth century,” In Simians, *Cyborgs and women: The reinvention of Nature*, (New York; Routledge, 1991), pp. 149-181.

¹⁸ Оног класичног либерализма, либерализма доба модерне према Дугиновој класификацији.

¹⁹ Adriana Zaharijević, *Postajanje ženom* (Beograd: Rekonstrukcija ženski fond, 2010), 114.

је присуствовао и на, сада већ легендарној, конвенцији о правима жена у Сенека Фолсу 1848. године. Ево неких мисли и утисака које је Даглас изнео у свом часопису после те конвенције: „Многи од оних који су најзад открили да и црнци имају нека права као и други чланови људског рода, још треба да буду убеђени да жене имају било каква (права)... Слободни смо да кажемо да, што се тиче политичких права, држимо да жене полажу право на све што припада мушкарцима. Идемо и даље и изражавамо наше убеђење да сва политичка права прикладна мушкарцима једнако припадају и женама... не може бити разлога на свету за порицање женама права гласа... Наша доктрина је следећа 'право нема пол'"²⁰.

Уместо закључка

Мислим да Дагласа свакако можемо уврстити међу ретке мушкарце борце за права жена његовог времена. Према подели Алисон Јагар (Alison Jaggar), он свакако припада првом, либералном, таласу феминизма. Важно је да се, када се са ове временске дистанце посматра Дагласов рад, има у виду и време у коме је он живео и деловао. Тако да би данашње замерке феминисткиња попут примедби бел хукс (не упућених Дагласу директно, већ црним мушкарцима робовима генерално) требало имати у виду, али је погрешно њима мерити пионирску борбу Дагласа и њему сличних борца за права жена из аболиционистичког покрета. На исти начин на који су побуњене британске колоније у новом свету тражиле право учешћа у политичком одлучивању, Даглас је захтевао право робова на слободу, а затим и на право гласа робова, али и свих жена САД.

Революционарни поклич из 1776. „No taxation without representation” (Нема опорезивања без представљања) није могао ексклузивно да важи за беле колонисте већ је морао да буде универзално примењен на сваког становника и грађанина новоформираних Сједињених Америчких Држава. Тако би Даглас подсећао на овај слоган сваки пут кад би нечија неутуђива права била узурпирана. Опорезивање робова било је потпуно, а сва својина, па и она над њиховим животима, била је у туђем власништву, што се у потпуности косило са свим принципима наводно темељним за стварање САД.

²⁰ Frederick Douglass, „Editorial from The North Star” in *Feminism. The Essential Historical Writings*, ed. Miriam Schneir (New York: Vintage Books, 1972), 83–85.

Даглас је само позивао на доследност и проказивао лицемерје. Доследност се односила на Дагласов сталан, за многе иритирајући и досадан, позив белим америчким елитама да поштују принципе и докумената које су саме донеле и прогласиле их темељем нове државе. Према Дагласу, уколико та документа и принципи нису поштовани, цела држава заснована је на великој лажи и превари, а сам Даглас – остајући оптимиста када је у питању будућност САД – веровао је да није тако.

Многи аболиционисти и црни активисти и његовог и каснијих времена оспоравали су Дагласов оптимизам и амерички национализам, сматрајући САД тамницом црног народа. Неки су га чак прогласили и расним издајником, идући дотле да су у његовом мешаном пореклу видели Дагласову притајену жељу да буде белац. Даглас је, међутим, сматрао да са документима које су донели такозвани *очеви оснивачи* ништа није спорно, већ да је једино спорна улога „узурпатора и издајника” америчке уније, односно оних који би оспоравали Богом, документима и људским разумом дата права њених грађана, лицемерно се позивајући на добробит државе.

Литература:

1. Douglass, Frederick, „Editorial from The North Star” (July 28, 1848) in *Feminism. The Essential Historical Writings*, edited by Schneir, Miriam, 83–85. New York: Vintage Books, a division of Random House, Inc., 1972.
2. Douglass, Frederick, *Life and Times of Frederick Douglass: His Early Life as a Slave, His Escape from Bondage, and His Complete History to the Present Time*. Hartford, Conn.: Park Publishing Co., 1881.
3. Douglass, Frederick, „Men of Color, To Arms!”. March 21, 1863, <http://teachingamericanhistory.org/library/index.asp?document=440>
4. Douglass, Frederick. *Narrative of Life of Frederick Duglass, An American Slave*, Boston: Anti-Slavery Office, 1845.
5. Douglass, Frederick, „*The Constitution of the United States: Is It Pro-Slavery or Anti-Slavery?*”, March 26, 1860, A Speech Delivered in Glasgow, Scotland, <http://teachingamericanhistory.org/library/index.asp?document=1128>
6. Douglass, Frederick, „*The Future of the Colored Race*”, May 1886, <http://teachingamericanhistory.org/library/document/the-future-of-the-colored-race/>
7. Douglass, Frederick, „*Why Should a Colored Man Enlist?*”. April 1863, Douglass’ Monthly, <http://teachingamericanhistory.org/library/index.asp?document=1135>
8. Dugin, Aleksandar, *Četvrta politička teorija*. Beograd: MIR publishing, 2013.
9. Fukuyama, Francis, *The End of History and the Last Man*. Free Press, 1992.

10. Haraway, Donna, "A cyborg manifesto, Science, Technology, and Socialist-Feminist in the late twentieth century," In Simians, *Cyborgs and women: The reinvention of Nature*, New York; Routledge, 1991, pp. 149-181.
11. Hooks, Bell, *Ain't I a Woman. Black Women and Feminism*. Boston: South End Press, 1981.
12. Myers, Peter C., *Frederick Douglass. Race and the Rebirth of American Liberalism*. Lawrence, Kansas: University Press of Kansas, 2008.
13. Zaharijević, Adriana, *Postajanje ženom*. Beograd: Rekonstrukcija ženski fond, 2010.

FEMINISM FREDERICK DOUGLASS

Summary: This essay discusses Frederick Douglass' relationship with the feminist movement of the 19th Century and the issue of citizenship and political rights of women in United States. Douglass' autobiographical notes on his mother and other women that marked his life are discussed in the first part, along with the nature of relationship of slave owners to female slaves and what consequences these relationships had for male slaves. The possible influence of Douglass' personal experience on his views on feminism are also analysed. This section also deals with the critical views of contemporary black feminism towards Douglass' ideas, through the critique made by African-American feminist bell hooks. This essay also discusses Douglass' concept of blended race, as well as of possible perceptions on this concept from the angle of Donna Haraway, as the representative of post-liberalism in the categorical apparatus of philosopher Alexander Dugin. The second part of the essay is dedicated to the philosophical basis of Douglass' feminism, i.e. to the core theoretical foundation on which he based his struggle for the political rights of women.

Key words: Frederick Douglass, feminism, abolitionism, liberalism, gender, race, cyborg